

افشار سلیمانی^۱

اتحادیه منطقه‌ای گوام که براساس برخی نیازهای مشترک کشورهای گرجستان، اوکراین، آذربایجان و ملداوی شکل گرفت و متعاقباً ازبکستان را نیز بعنوان عضو جدید پذیرفت در طول چند سال گذشته روندی را طی نموده است که از حیث بررسی و ارزیابی زمینه‌های تشکیل، اهداف، و عملکرد آن، نگاهی اجمالی در راستای بررسی یک نهاد منطقه‌ای برآمده از درون اتحادیه کشورهای مشترک‌المنافع را می‌طلبد. بویژه آنکه گوام نخستین و تنها سازمانی است که بعنوان یک مجموعه واگرا از روسیه و اتحادیه مشترک‌المنافع و همگرا با غرب، پایه عرصه وجود گذاشته است و موفقیت آن می‌تواند دومیونی برای سقوط سازمانهای واگرا از غرب تلقی شود. مقاله زیر در پی پاسخ به وضعیت این اتحادیه و چشم‌انداز آینده آن می‌باشد.

کشورهای عضو گوام در مجموع دارای جمعیتی بالغ بر ۸۵ میلیون نفر می‌باشد و بغیر از اوکراین و ملداوی که دارای مرز مشترک زمینی می‌باشند و گرجستان و آذربایجان که دارای مرز مشترک زمینی می‌باشند ارتباط آنها از طریق دریای سیاه میسر است. ازبکستان نیز دارای مرز مشترک زمینی با هیچیک از چهار کشور فوق نبوده و ارتباط دریائی آن نیز از طریق جاده و دریای خزر و دریای سیاه با بقیه میسر است. از همین رهگذر یکی از اهداف اولیه گوام بحث انتقال انرژی خزر (خط لوله باکو - تفلیس - جیهان) به اوکراین و اروپا از طریق دریای سیاه و بحث حمل و نقل و ترانزیت در منطقه مورد نظر می‌باشد که این کشورها از اعضای کریدور شرق - غرب موسوم به تراسیکا می‌باشند که این دو پروژه، همگرایی با غرب و واگرایی از روسیه را به دلیل خروج از وابستگی به این کشور در سرلوحه اهداف خود دارد.

در این نوشتار ابتدا به گاه‌شمار تأسیس اتحادیه گوام و تحولات مهم مربوط به

۱. آقای افشار سلیمانی رئیس اداره اول کشورهای مشترک‌المنافع است.

آن، علل و زمینه‌های تأسیس، اهداف و علل عدم موفقیت آن، تحولات مهم نشستهای سران عضو گووam پرداخته خواهد شد و در پایان ضمن نتیجه‌گیری، چشم‌انداز آتی این سازمان منطقه‌ای مطرح خواهد شد.

گاه‌شمار تحولات گووam

- اکتبر ۱۹۹۶: وین - امضای بیانیه طرحهای مشترک از سوی سران کشورهای گرجستان، اوکراین، آذربایجان و ملداوی در حاشیه کنفرانس پیمان نیروهای متعارف در اروپا CFE
- اکتبر ۱۹۹۷: استراسبورگ^(۱) - تصمیم سران کشورهای گرجستان، اوکراین، آذربایجان و ملداوی مبنی بر تأسیس سازمانی با اهداف واگرایانه از روسیه و امضای بیانیه مشترکی مبنی بر علاقمندی این کشورها به همکاریهای دوجانبه و منطقه‌ای، همکاری در زمینه‌های امنیت منطقه‌ای و اروپائی و عقد قراردادهای سیاسی و اقتصادی. سران کشورهای مذکور همچنین اهمیت همکاریهای چندجانبه جهت ایجاد کریدور حمل و نقل یورو آسیا - ماوراء قفقاز را مورد تأکید قرار دادند.
- ۲۴ آوریل ۱۹۹۹: واشنگتن - صدور بیانیه واشنگتن توسط سران کشورهای گرجستان، اوکراین آذربایجان، ملداوی و ازبکستان مبنی بر اعلام رسمی تشکیل اتحادیه گووam^(۲)
- ۶ سپتامبر ۲۰۰۰: نیویورک - تصویب منشور گووam توسط پنج کشور عضو
- می ۲۰۰۲: - اعلام تعلیق همکاریهای ازبکستان در گووam توسط عبدالعزیز کامل اف وزیر امور خارجه ازبکستان
- ۲ جولای ۲۰۰۲: باکو - نشست شورای وزرای خارجه گووam
- ۱۶ جولای ۲۰۰۲: کیف - افتتاح دفتر اطلاع‌رسانی گووam در کیف پایتخت اوکراین توسط وزیر امور خارجه وقت اوکراین
- ۱۷ جولای ۲۰۰۲: یالتا - نشست وزرای خارجه گووam در هتل آریاندا
- ۱۸ جولای ۲۰۰۲: یالتا - نشست سران کشورهای گووam و امضای منشور گووam توسط سران این اتحادیه
- می ۲۰۰۳: تفلیس - نشست وزرای امور خارجه عضو گووam
- جولای ۲۰۰۳: یالتا (اوکراین) - نشست سران کشورهای عضو گووam

اهداف گووام

امنیتی - سیاسی - فرهنگی

- مقابله و رفع بحرانهای داخلی و منطقه‌ای از قبیل دنیستر در مِلداوی، بحرانهای اوستیا و آبخازیا در گرجستان، مناقشه قره‌باغ میان ارمنستان و آذربایجان با بهره‌گیری از توان حمایتی اروپا و آمریکا و جلوگیری از نفوذ بیش از حد مسکو و تعدیل رفتارهای منطقه‌ای روسیه - مبارزه با قاچاق مواد مخدر، تروریسم و جرایم سازمان‌یافته.

- تلاش بمنتظر تقویت یکدیگر و افزایش مقاومت در برابر روسیه و پی‌گیری استراتژی موازنه مثبت در سیاست خارجی جهت اخذ امتیاز روسیه و غرب و مهار روسیه^(۳)

- نگاه مشترک اعضای گووام در خصوص ناکارآمدی اتحادیه کشورهای مشترک‌المنافع، ناخرسندی از روسیه، و احساس تهدید مشترک از سوی روسیه، درگیری بالقوه و بالفعل با پدیده جدایی‌طلبی، سبب شد تا جملگی در فکر اتحاد برای رفع این مشکلات باشند. اعضای گووام با از آغاز حاضر به امضای قرارداد سیستم امنیت دسته‌جمعی کشورهای مشترک‌المنافع نشدند یا اینکه پس از قبول اولیه آن، از تمدید قرارداد مربوطه امتناع کردند.^(۴)

- گسترش روابط فرهنگی، علمی و انساندوستانه

- تقویت امنیت منطقه‌ای در تمام زمینه‌ها

- فعالیت متقابل در چارچوب سازمانهای بین‌المللی

اقتصادی

- ایجاد کریدور برای صدور نفت خزر به کشورهای غربی از طریق اراضی کشورهای

مؤسس

- جذب ترافیک حمل و نقل از روسیه به سمت کریدور حمل و نقل اروپا - آسیا
- راه‌اندازی خط لوله نفت، ادسا - برودی - گدانسک (دریای سیاه - اوکراین - لهستان)
- ارتقاء توسعه اقتصادی و اجتماعی، توسعه و تعمیق همکاریهای اقتصادی و تجاری،
- پیشرفت زیرساختهای مربوطه واقع در اراضی کشورهای عضو گووام و خطوط ارتباطی حمل و نقل با توجه به منافع این کشورها و بهره‌برداری منطقی از آنها.

آمریکا - گووام

در اجلاس سران گووام که در سیزدهم تیرماه ۱۳۸۲ در کاخ لیوادیای یالتا در جنوب

اوکراین برگزار شد استفن پایفر دستیار معاون وزیر امور خارجه آمریکا در امور اروپائی و اوراسیائی نیز بعنوان ناظر حضور داشت.

در حاشیه این اجلاس، نشست مشترکی از سوی اعضای گووام و نماینده اعزامی آمریکا برگزار شد. در بیانیه پایانی این نشست آمده است که گووام و ایالات متحده آمریکا در نظر دارند تا اجرای عملی پروژه‌های «افزایش تجارت و حمل و نقل در میان کشورهای عضو گووام»^(۵) و «ایجاد مرکز مبارزه با تروریسم جنایات سازمان یافته و قاچاق مواد مخدر» و همچنین «سیستم دولتی مشورتی و تحلیلی در کیف و باکو» را از اول سپتامبر سال جاری آغاز نمایند. همچنین در این نشست، واشنگتن از تلاشهای کشورهای گووام در راه تقویت حاکمیت قانون، توسعه دموکراسی و تثبیت رشد بادوام اقتصادی قدردانی نمود. از سوی دیگر در این بیانیه آمده است که واشنگتن در نظر دارد برای تأمین کمکهای کارشناسی و مشورتی در راستای اجرای برنامه‌های گووام - آمریکا مبلغ ۱ میلیون دلار اختصاص دهد.^(۶) لازم به ذکر است در بیانیه پایانی نشست گووام - آمریکا در تاریخ ۸۲/۴/۱۳ در یالتا آمده است که ایالات متحده از تصمیم گووام جهت عضویت ناظر این اتحادیه در مجمع عمومی سازمان ملل حمایت می‌کند.

آمریکا همچنین اعلام آمادگی نموده است طرحهای مورد نظر گووام را تأمین مالی خواهد نمود. طرحهایی نیز در زمینه برگزاری نشست گووام - آمریکا و گروه ریو (سازمان همکاریهای اقتصادی آمریکای لاتین) و در چارچوب فعالیت‌های سازمان ملل متحد پیش‌بینی شده است.^(۷) ویلیام تایلر هماهنگ‌کننده کمک‌های اقتصادی آمریکا به کشورهای مشترک‌المنافع که در نشست وزرای امور خارجه اتحادیه گووام شرکت نموده بود^(۸) طی سخنرانی خود در این اجلاس پیام آرمیتاژ معاون وزیر امور خارجه آمریکا را قرائت نمود و اعلام داشت سازمان گووام از پتانسیل بالایی برخوردار است و ما حمایت خود را از آن اعلام می‌نمائیم. ریچارد آرمیتاژ نیز در پیام خود آورده بود که کشورش از ابتدای تشکیل گووام نسبت به آن ابراز علاقمندی نموده و فعالیت‌های آنرا در بهبود رفاه کشورهای عضو مؤثر می‌داند و معتقد است که باید در جهت تبدیل گووام به یک سازمان فعال منطقه‌ای و حل مسائل داخلی گووام و جلب کمک‌های خارجی تلاش بیشتری صورت گیرد و ایالات متحده آمریکا آماده است بمنظور اجرای پروژه‌های مختلف کمک‌های فنی لازم را ارائه نماید.^(۹)

وزیر امور خارجه جمهوری آذربایجان پیش از برگزاری سومین نشست وزرای خارجه

گوووم در تفلیس اعلام کرد که آمریکا در نظر دارد اعتباری ۴۶ میلیون دلاری را در چارچوب همکاری‌های برنامه‌ریزی‌شده گوووم برای مصرف در بخش همکاری‌های گمرکی و مرزی اتحادیه کشورهای گوووم به این سازمان اعطاء نماید.

سخنگوی وزارت امور خارجه اوکراین اعلام کرد یک گروه کارشناسی مشترک متشکل از کارشناسان کشورهای گوووم و آمریکا مأمور تهیه پیش‌نویس یک استراتژی و طرح کاربردی جهت ارتقاء در روابط تجاری و حمل و نقل میان این کشورها شده‌اند. این برنامه بخشی از همکاری‌های میان گوووم و آمریکا بوده است. نمایندگان ادارات گمرک و حمل و نقل آمریکا در این تصمیم کارشناسی حضور دارند.

روسیه - گوووم

ویکتور چرنومردین سفیر روسیه در اوکراین که بعنوان میهمان در اجلاس سران اتحادیه گوووم در یالتا در ۲۹ تیرماه ۱۳۸۱ شرکت نموده بود اعلام نمود: اتحادیه گوووم رقیبی برای اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیست. وی تصریح نمود ما به عنوان ناظر در نشست یالتا شرکت نداریم بلکه هیئت روسی یک هیئت میهمان است که به حرف‌ها و مذاکرات طرفین گوش می‌دهد. وی درخصوص تشکیل منطقه تجاری آزاد اعلام نمود منطقه تجاری آزاد میان روسیه و اوکراین بوجود خواهد آمد. علیرغم اینکه کشورهای عضو گوووم به دلیل رهایی از وابستگی به روسیه و مهار این کشور در ایفای نقش دخالت‌کننده در امور داخلی کشورهای خود، سیاست واگرایی از روسیه و همگرایی با آمریکا را پیگیری می‌نمایند، اما مسکو در قبال اتحادیه گوووم واکنش آشکار منفی از خود نشان نداده است. این در حالیست که روسیه، همواره در پی حضور فعال در منطقه گوووم و ناکارآمد نمودن این اتحادیه از طریق گسترش روابط دوجانبه با کشورهای عضو گوووم و تقویت دیگر ساختارهای منطقه‌ای در بعد امنیتی و اقتصادی باحضور خود و کشورهای مشترک‌المنافع بوده است.

از میان اعضای گوووم گرجستان بیشترین وابستگی را به روسیه دارد و عرصه بازی برای این کشور در مقایسه با سایر کشورهای عضو، در قبال روسیه تنگ‌تر است. گرجستان همواره برای رهایی از فشارهای داخلی و فشارهای روسیه و برای حل و فصل مناقشات و کاهش نفوذ روسیه در فرآیند این مناقشات (اوستیا، آبخازیا) تلاش نموده است تا صلح‌بانان غیرروسی در منطقه حائل این کشور و روسیه مستقر شوند، اما علیرغم درخواست مکرر این موضوع از سوی

تفلیس از سازمان امنیت و همکاری اروپا، سازمان ملل و سایر مجامع بین‌المللی و حتی کشورهای مختلف، همه آنها با درخواست گرجستان مخالفت نموده و بر ادامه حضور صلح‌بانان روسی تأکید داشته‌اند. گرجستان بارها از اوکراین درخواست موافقت با این ایده را نموده که هر بار کیف اعلام داشته است که این امر را منوط به تصویب آن در سازمان ملل می‌داند.

اوکراین یکی دیگر از اعضای گووام است که به دلیل وابستگی به دریافت سوخت از روسیه یا از طریق روسیه همواره در تلاش است که منابع تأمین نیازهای انرژی خود را از روسیه به سایر منابع منتقل نماید. از همین رهگذر، اولویت برنامه‌های گووام، انتقال نفت دریای خزر از طریق دریای سیاه به اوکراین و اروپا می‌باشد، اما تاکنون موفقیت قابل‌لمسی مشاهده نشده است. اوکراین امیدوار است با تحقق این آرزو در آینده، بتواند سیاست نسبتاً مستقلی را در قبال روسیه پیشه کند. این در حالی است که روسیه و اوکراین، به لحاظ وابستگی‌های ناشی از شوروی سابق و همسایگی و وجود اتباع روسی و اوکراین در کشورهای یکدیگر، مجبور به استمرار همکاری‌های تنگاتنگ با یکدیگر می‌باشند و با توجه به وابستگی اوکراین به روسیه، کیف مجبور است در فرآیند همگرایی با غرب در قالب دوجانبه و مشارکت در پیمانهای چندجانبه، جانب احتیاط را رعایت نماید.

مِلداوای نیز بعنوان عضو دیگری از گووام وابستگی‌ها و نیازهای مبرمی به همکاری با روسیه دارد و از زمان روی کار آمدن رئیس‌جمهور کمونیست در ملداوای مناسبات کیف-مسکو از روند روبه‌رشدی برخوردار بوده است. در عین حال ملداوای همکاری با غرب را در سیاست خارجی خود در اولویت قرار داده ولی در گووام بدلیل برآورده نشدن انتظاراتش بویژه در زمینه عبور خط لوله انتقال نفت از خاک این کشور مواضع منتقدانه‌ای داشته است. بطوریکه ورونین رئیس‌جمهور ملداوای در کنفرانس مطبوعاتی پایان نشست سران در یالتا (ژوئیه ۲۰۰۳) اعلام کرد: اگر این خط لوله از ملداوای عبور نکند کشورش از منافع حاصل از حق ترانزیتی آن محروم خواهد شد. در همین رابطه کوچما رئیس‌جمهور اوکراین گفت: این خط لوله الزاماً نیایستی از کشورهای عضو عبور کند ما از ملداوای دعوت می‌کنیم در این پروژه شرکت نماید. ازبکستان که پس از اعلام تعلیق همکاری‌های خود در گووام، موافقت‌نامه ایجاد مناطق آزاد تجاری در گووام را امضا ننمود اعلام کرد که معتقد است موافقت‌نامه‌های دوجانبه با روسیه، قزاقستان، ترکمنستان و ایران کارسازتر است و به دلیل مشکلات فراوان کشورهای بازمانده از شوروی سازمانی مثل

گووام، قادر به حل این مشکلات نبوده و به علاوه در صورت شکل‌گیری چنین همکاری بین کشورهای گووام، از بکستان به دلیل بعد مسافت نخواهد توانست از مزایای آن استفاده نماید. با اتخاذ چنین موضعی از یک سو و الحاق از بکستان به سازمان همکاری‌های شانگهای که واگرا از غرب عمل می‌کند تأثیر پذیری از بکستان از روسیه و نگرانی‌های امنیتی این کشور بیشتر آشکار می‌شود. بویژه آنکه از بکستان برخلاف سایر اعضای گووام در جستجوی همکاری‌های امنیتی و اطلاعاتی در چارچوب این اتحادیه بوده تا مباحث مربوط به انتقال نفت.

شاید جمهوری آذربایجان تنها عضو گووام باشد که توانسته سیاست خارجی خویش را بگونه‌ای تنظیم نماید که منافع روسیه و غرب بویژه آمریکا را بصورت نسبتاً متعادل تأمین نماید. دلیل چنین وضعیتی، بی‌شک برخورداری آذربایجان از اهرم‌هایی است که دیگر اعضای گووام از آن برخوردار نیستند و باکو از وابستگی کمتری به روسیه در مقایسه با همکاریانش در گووام برخوردار است. به قدرت رسیدن الهام علی‌اف فرزند حیدر علی‌اف نمونه بارزی از توازن موجود در سیاست خارجی باکو در قبال مسکو - واشنگتن و رضایت این بازیگران منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در این خصوص بوده است. حادثه‌ای که در گرجستان، بگونه‌ای دیگر بوقوع پیوست و ناهماهنگی مسکو - واشنگتن سبب برکناری شواردنادزه و به قدرت رسیدن میخائیل ساهاکاشویلی شد. وی پس از انتخاب به سمت رئیس‌جمهور گرجستان دیوید کیتی یک تبعه آمریکا را به عنوان مشاور خود برگزید.

جمهوری اسلامی ایران - گووام

برای نخستین بار آناتولی زلنکو وزیر امور خارجه وقت اوکراین - بعنوان کشور میزبان اجلاس سران اتحادیه گووام از وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران جهت حضور در نشست مذکور بعنوان میهمان دعوت رسمی بعمل آورد. براساس تصمیم متخذه، تهران مهدی صفری نماینده ویژه در امور دریای خزر و مدیر کل کشورهای مشترک‌المنافع وزارت امور خارجه را بعنوان نماینده وزیر امور خارجه جهت شرکت در اجلاس سران گووام در ۲۸ تیرماه ۱۳۸۱ به یالتا در شبه‌جزیره کریمه اوکراین گسیل داشت. ایشان باحضور در این نشست و سخنرانی، در حاشیه نشست دیدارهای کوتاهی با رؤسای جمهوری اوکراین، آذربایجان و گرجستان و وزرای امور خارجه آذربایجان، گرجستان و ملداوی بعمل آورد. مقامات عالی‌رتبه گووام از حضور نماینده جمهوری اسلامی ایران در این نشست استقبال قابل توجهی بعمل آوردند و بر مشارکت تهران

در اتحادیه گووام و گسترش مناسبات دوجانبه با جمهوری اسلامی ایران تأکید نمودند. وزیر امور خارجه اوکراین تأکید نمود جمهوری اسلامی ایران در اسرع وقت یادداشت رسمی مبنی بر درخواست عضویت ناظر در گووام را ارسال دارد اما تهران مبادرت به ارسال چنین یادداشتی نکرد و به همین دلیل طرف اوکراینی در اجلاس بعدی سران گووام که در سیزدهم تیرماه ۱۳۸۲ در یالتای اوکراین برگزار شد، از ایران دعوت بعمل نیاورد. حضور جمهوری اسلامی ایران در نشست سران گووام، تنها یکبار و در همین نشست صورت گرفته است.

نماینده اعزامی جمهوری اسلامی ایران طی یک سخنرانی در نشست سران، با اشاره به ارتباط تاریخی ملت ایران با سایر ملل جهان و داشتن مناسبات صلح آمیز با دیگران، بر اعلام آمادگی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای منطقه در قالبهای دوجانبه، سه یا چند جانبه، اشاره نمود و با تبیین نقش و جایگاه ایران در همکاریهای انرژی، انتقال نفت و گاز منطقه، حمل و نقل و ترانزیت، موقعیت ژئوپولیتیک ایران در خاور میانه، خلیج فارس، دریای عمان و دریای خزر، به همکاری با همه کشورها جهت استفاده از پتانسیل‌های موجود و ضرورت همکاری در خصوص مبارزه با تروریسم، مواد مخدر، جنایات سازمان یافته، مسائل محیط زیست و... تأکید نمود.

تعلیق همکاریهای ازبکستان با گووام و مواضع سایر اعضا

اواخر خردادماه ۱۳۸۱ عبدالعزیز کامل‌اف وزیر امور خارجه وقت ازبکستان اعلام کرد کشورش از اتحادیه گووام خارج خواهد شد وی افزود واقعیت امر حاکی از آن است که پیش از اجرای چنین طرحهای منطقه‌ای (گووام) ضرورت دارد ابتدا مجموعه مسائل داخلی و دوجانبه میان کشورهای عضو حل و فصل شود.

پس از اعلام این خبر یوری سرگی‌اف دبیر دولتی وزارت امور خارجه اوکراین و سفرای کشورهای عضو گووام در تاریخ ۸۱/۳/۲۹ در کی‌یف مسائل مربوط به اجلاس آتی سران این اتحادیه در یالتا و همچنین نشست وزرای امور خارجه آن در اول جولای سالجاری در باکورا مورد بحث و بررسی قرار دادند در این نشست نماینده ازبکستان حضور نداشت. طرفین آمادگی خود را جهت شرکت در نشست‌های مذکور اعلام نمودند.^(۱۰)

همچنین، نماینده ازبکستان در مراسم افتتاح دفتر اطلاع‌رسانی گووام در کیف که در تاریخ ۸۱/۴/۲۵ با سخنرانی آناتولی زلنکو وزیر امور خارجه وقت اوکراین و با حضور سفرای

کشورهای عضو اتحادیه گووام برگزار شد، شرکت نداشت. وزیر امور خارجه اوکراین در این مراسم خاطر نشان ساخت تا این لحظه هیچ اطلاعاتی مبنی بر شرکت ازبکستان در اجلاس سران گووام در یالتا واصل نگردیده است. (۱۱)

الف - موضع گرجستان: دبیر شورای امنیت ملی گرجستان در واکنش به اعلام خروج ازبکستان از اتحادیه گووام در آینده اعلام داشت چنانچه کشورهای عضو گووام دارای علائق یکسانی در این زمینه نباشند، گووام می‌تواند از بین برود، تفلیس همچنین تأکید نمود برای اینکه گووام از قابلیت سیاسی محکمی برخوردار شود باید بیش از همه جنبه امنیتی داشته باشد. از سوی دیگر مناقرایشویلی وزیر امور خارجه این کشور در حاشیه برگزاری اجلاس سالیانه بانک توسعه و ترمیم اروپا در تاشکند از آمادگی مجدد ازبکستان برای فعالیت در گووام خبر داد. (۱۲)

ب - موضع اوکراین: مقامات عالی‌رتبه اوکراین در واکنش به موضع ازبکستان مبنی بر خروج از گووام در آینده اظهاراتی نمودند.

لئونید کوچما رئیس جمهوری اوکراین: هیچ امر تعجب‌آوری در این زمینه وجود ندارد و در این خصوص هیچ کشوری از کشورهای دیگر دعوت خصوصی بعمل نیاورده است.

آناتولی کیناخ نخست‌وزیر وقت اوکراین: حق یک کشور مستقل می‌باشد که در خصوص سیاست خارجی خود تصمیم بگیرد. چنین اتحادیه‌هایی (گووام) دارای آینده بزرگی می‌باشند. اوکراین سیاست همکاری در چارچوب کشورهای مشترک‌المنافع و بهبود همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه را دنبال می‌کند.

آناتولی زلنکو وزیر امور خارجه وقت: امیدوارم با عدم فعالیت برخی از اعضای گووام این پیمان منسجم‌تر از قبل بکار خود ادامه داده و وظایف خود را انجام دهد. وی همچنین با تأکید بر مواضع رئیس‌جمهور کشورش مبنی بر عدم ایجاد هرگونه تغییری در گووام اظهار امیدواری نمود که به ماهیت پیمان گووام لطمه‌ای وارد نشود. زلنکو در نشست وزرای امور خارجه گووام در باکو (۲-۱ جولای ۲۰۰۲) اعلام داشت که ازبکستان گووام را ترک ننموده بلکه فعالیت خود را در این زمینه به حالات تعلیق در می‌آورد. (۱۳) وی اضافه نمود ما نسبت به این موضوع با آرامش برخورد می‌کنیم به علت آنکه مهم‌ترین اصل برای گووام همچنان منافع و اراده آزاد می‌باشد

ج - موضع جمهوری آذربایجان: موضع‌گیری آذربایجان در خصوص اعلام خروج ازبکستان،

بسیار کم‌رنگ بوده و صرفاً به این عبارت که باکو خبر رسمی خروج از بکستان از گووام را همچون کیف دریافت نموده است، اکتفا گردید.

د- موضع جمهوری ملداوی: واسیلی تارلف نخست‌وزیر ملداوی در تاریخ ۸۱/۳/۲۴ و در جریان دیدار رسمی از اوکراین اعلام داشت: موضع از بکستان در قبال گووام، موضع یک کشور مستقل می‌باشد. همچنین وزیر امور خارجه ملداوی در جریان نشست وزرای امور خارجه گووام در باکو (۱۳۸۱/۴/۱۱) شایعات مربوط به خروج کشورش را از اتحادیه گووام تکذیب نمود.

ه- موضع ایالات متحده آمریکا: وزارت امور خارجه آمریکا با انتشار بیانیه‌ای ضمن تأکید بر دوام و بقای سازمان منطقه‌ای گووام ابراز امیدواری نمود که از بکستان در تصمیم خود مبنی بر خروج از این پیمان تجدیدنظر نماید. در این بیانیه همچنین آمده است: پتانسیل گووام هنوز به فعلیت در نیامده و از سویی این اتحادیه جهت حفظ مناسبات فی‌مابین و افزایش همکاری‌های کشورهای عضو تشکیل گردیده است و عضویت از بکستان در گووام به تقویت نقش آن کشور بعنوان یکی از رهبران منطقه‌ای کمک خواهد نمود. (۱۴)

و- موضع وزرای امور خارجه گووام: وزرای امور خارجه گووام که بدون حضور وزیر امور خارجه از بکستان در تاریخ ۲ جولای ۲۰۰۲ نشست خود را در باکو برگزار نمود در پایان اجلاس خود طی بیانیه‌ای موضع این نشست را نسبت به اعلام خروج از بکستان از گووام بشرح ذیل اعلام داشت: «جمهوری آذربایجان، گرجستان، جمهوری ملداوی و اوکراین بیانیه از بکستان مبنی بر توقف فعالیت‌های خود در برنامه‌های گووام در مقطع کنونی را مورد ملاحظه قرار داده است.

کشورهای ما بر علنی بودن ماهیت این سازمان و حق انکار ناپذیر استقلال هر کشور در تعیین سیاست‌های خود بر اساس منافع خویش تأکید می‌کنند.

ایجاد گووام نتیجه جستجوی قالب‌های جدید برای همکاری‌های منطقه‌ای و تشریک‌مساعی دولتهای دارای منافع اقتصادی و سیاسی مشترک بوده است. لذا، از بدو شروع فعالیت‌ها در برنامه‌های گووام محصور در چارچوب سخت‌زمانی نمانده‌ایم. شعار اصلی فعالیت‌های ما داوطلبی و علاقمندی است.

ما به کارآئی سازمان و ظرفیت تعمیق تشریک‌مساعی بین اعضای آن معتقد هستیم. آذربایجان، گرجستان، ملداوی و اوکراین همچنان از حضور همه‌جانبه از بکستان در برنامه‌ها و

طرح‌های گووام استقبال خواهند کرد» (۱۵)

موضع کشورهای عضو گووام و ایالات متحده آمریکا نسبت به تمایل خروج از بکستان از گووام و بیانیه نشست وزرای امور خارجه گووام در باکو بیانگر این است که همه اعضاء و آمریکا بعنوان حامی این سازمان منطقه‌ای بر حضور از بکستان در گووام تأکید داشته‌اند. لازم به ذکر است که از بکستان علیرغم اعلام تعلیق همکاری با گووام در اجلاس سران گووام در سال‌های ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ بترتیب در سطح سفیر و مشاور رئیس‌جمهور شرکت نموده و حتی در اجلاس اخیر سران ۲ سند از ۹ سند امضاء شده در این نشست را امضاء نموده است.

عضویت در گووام

موضع عضویت کشورهای جدید در گووام اعم از دائم یا ناظر، در نشست‌های وزرای خارجه و سران اتحادیه گووام مورد بحث و بررسی قرار گرفته و کشورهای عضو علیرغم تأکید بر ضرورت پذیرش اعضای جدید به مکانیزم موردقبولی در خصوص نحوه پذیرش اعضای جدید دست نیافته‌اند گفته می‌شود آمریکا، برزیل و آرژانتین برای پیوستن به اتحادیه گووام بعنوان عضو ناظر اظهار تمایل کرده‌اند. (۱۶) همچنین برخی از مقامات کشورهای عضو گووام اعلام داشته‌اند که کشورهای رومانی، لهستان، بلغارستان و ترکیه، تمایل خود را مبنی بر عضویت در گووام ابراز داشته‌اند. (۱۷)

طبق اظهارات برخی از مقامات کشورهای عضو گووام، قرار بود موضوع عضویت کشورهای مذکور در گووام در نشست سران گووام در یالتا (۸۲/۴/۱۳) مورد بررسی قرار گیرد. در همین اجلاس تفاهمنامه‌ای در خصوص عضویت ناظر در گووام به امضای رؤسای جمهور رسید. اما تاکنون هیچگونه اقدام عملی در این راستا صورت نپذیرفته است.

ترکیب کشورهایایی که جهت عضویت در گووام ابراز تمایل نموده‌اند بیانگر راهبرد جدید ایالات متحده آمریکا برای منطقه و اروپای جدید می‌باشد. از بکستان که عضویت خود را در سازمان گووام به حالت تعلیق درآورده بود در نشست سران در یالتا در مورخ ۸۲/۴/۱۳ در سطح مشاور ریاست جمهوری شرکت نمود.

اولین اجلاس سران گووام

اجلاس سران کشورهای عضو گووام با شرکت رؤسای جمهور آذربایجان، گرجستان، اوکراین و ملداوی^(۱۸) در تاریخ ۱۳۸۱/۴/۲۹ در کاخ معروف نیوادیا در شهر یالتا در شبه جزیره کریمه اوکراین برگزار شد. در این اجلاس ازبکستان در سطح سفیر شرکت نموده بود و نمایندگانی از ۱۴ کشور و سازمان بین‌المللی بعنوان میهمان در این نشست حضور داشتند. یک روز قبل از اجلاس سران، نشست وزرای امور خارجه اتحادیه گووام بدون حضور نماینده‌ای از ازبکستان در هتل آریاندای یالتا برگزار شده بود. در این نشست دبیر کل سازمان امنیت و همکاری اروپا، دبیر کل سازمان همکاریهای اقتصادی دریای سیاه، نماینده سازمان ملل متحد در اوکراین، سفیر اتحادیه اروپا در اوکراین، هماهنگ‌کننده کمکهای اقتصادی آمریکا به کشورهای مشترک‌المنافع،^(۱۹) مشاور رئیس‌جمهور لهستان در امور سیاست خارجی، نماینده ویژه جمهوری اسلامی ایران در امور دریای خزر، مدیران کل وزارت امور خارجه ملداوی و اسلوانی، سفرای کشورهای روسیه، یونان و برزیل در اوکراین، وزیر مختار بلغارستان و دبیر اول سفارت ترکیه در کیف نیز شرکت نمودند.

پس از بحث و بررسی در اجلاس وزرای خارجه و سران گووام و سخنرانیهای آنان ۹ سند همکاری به امضای رؤسای جمهوری و وزرای خارجه رسید.

اسنادی که رؤسای جمهوری امضاء کردند عبارتند از:

۱. قطعنامه مساعی مشترک در تأمین ثبات و امنیت منطقه

۲. تفاهمنامه رؤسای کشورهای عضو گووام در خصوص عضویت نظارت در گووام

۳. تفاهمنامه موازین مربوطه در تشکیل شورای وزرای امور خارجه گووام

۴. بیانیه مشترک نتایج اجلاس سران

اسنادی که توسط وزرای خارجه امضا شد عبارتند از:

۱. موافقت‌نامه ایجاد منطقه آزاد تجاری

۲. تفاهمنامه مقررات مربوط به ایجاد دفتر اطلاع‌رسانی گووام در کیف^(۲۰)

۳. موافقت‌نامه همکاریهای دولتی کشورهای عضو گووام در زمینه مبارزه با

ترور بسم، جنایات سازمان‌یافته و دیگر اشکال جرائم خطرناک همچنین وزرای فرهنگ کشورهای عضو اتحادیه گوام پروتکل همکاری‌های فرهنگی در سال‌های ۲۰۰۲ الی ۲۰۰۵ در چارچوب گووام و رؤسای اتاق بازرگانی، صنایع و معادن کشورهای عضو نیز موافقت‌نامه ایجاد شورای تجاری کشورهای عضو گووام را امضا نمودند. مقامات و مطبوعات اوکراین بعنوان کشور میزبان این اجلاس، عمدتاً از موافقت‌نامه ایجاد منطقه آزاد تجاری و موافقت‌نامه ایجاد شورای تجاری کشورهای عضو گووام، بعنوان مهمترین توافقات بدست‌آمده در این اجلاس نام بردند.

دومین اجلاس سران گووام

دومین اجلاس سران کشورهای عضو اتحادیه گووام با حضور رؤسای جمهور اوکراین و گرجستان، نخست‌وزیر آذربایجان، معاون وزیر امور خارجه ملداوی و مشاور رئیس‌جمهور ازبکستان در سیزدهم تیرماه ۱۳۸۲ در محل قبلی اجلاس سران در کاخ لیوادیای یالتا در اوکراین برگزار شد.^(۲۱) در این نشست ۷ سند همکاری به شرح ذیل به امضا رسید:

۱. موافقت‌نامه ایجاد مرکز مبارزه با ترور بسم، جنایات سازمان‌یافته و مواد مخدر
  ۲. یادداشت تفاهم همکاری‌های تجاری و حمل کالا
  ۳. موافقت‌نامه همکاری در زمینه مقابله با وضعیت‌های اضطراری و رفع تبعات آن
  ۴. موافقت‌نامه همکاری‌های آموزشی
  ۵. موافقت‌نامه کمک‌های متقابل و همکاری در امور گمرکی
  ۶. موافقت‌نامه همکاری‌های فیما بین در زمینه حفاظت مرزی
  ۷. پروتکل همکاری میان آکادمی‌های علمی کشورهای عضو
- نماینده ازبکستان تنها دو سند از ۷ سند را امضا نمود.^(۲۲)

وزارت امور خارجه اوکراین، در این نشست نیز از مقامات چندین کشور و سازمان بین‌المللی بعنوان میهمان دعوت نموده بود.

چالش‌های پیش‌روی گووام

امنیتی

- روسیه همچنان در معادلات منطقه‌ای بعنوان کشوری مهم و قدرتمند دخالت می‌نماید هرچند این دخالت کم و کیف مشابه شوروی سابق را ندارد. اما به دلیل برخورداری از اهرمهای مؤثر بیشترین تأثیرگذاری را نسبت به تأثیر سایر بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دارد. لذا عدم حل بحرانهای موجود در کشورهای مشترک‌المنافع بویژه منطقه موردنظر اتحادیه گووام، ناشی از عدم تمایل مسکو به حل نهایی این بحرانها می‌باشد.

- کشورهای عضو گووام در سازمان همکاریهای اقتصادی دریای سیاه (باستثنای ازبکستان)، اتحادیه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و سازمان همکاری و امنیت اروپا عضو هستند و همین امر به دلیل ساختارها، اهداف و الگوهای متفاوت، برانسجام اعضای گووام خدشه وارد می‌سازد. از سوی دیگر، همه کشورهای عضو گووام در برنامه مشارکت برای صلح ناتو حضور دارند و اکثر آنها در پی عضویت در ناتو و نهادهای اروپایی هستند و تا حصول این نتیجه تضاد موجود میان کشورهای مشترک‌المنافع با روسیه و غرب، در فرآیند تقویت اتحادیه تأثیر منفی برجای خواهد گذاشت. (۲۳)

سیاسی

- روی کار آمدن ولادیمیر پوتین در روسیه و پی‌گیری سیاست واقع‌بینانه از سوی او بویژه در عرصه سیاست خارجی میدان مانور کشورهای مشترک‌المنافع بویژه اعضای اتحادیه گووام را محدود نموده است. از سوی دیگر بدلیل تمایل مسکو برای همکاری با واشنگتن، آمریکا در قبال تحولات منطقه، به روسیه نیز نگاهی واقع‌بینانه نشان می‌دهد و حداقل در شرایط کنونی منافع روسیه را مدنظر دارد.

- وقوع حوادث ۱۱ سپتامبر و پیامدهای ناشی از آن که منجر به اشغال افغانستان از سوی نیروهای ائتلاف به رهبری آمریکا، اشغال عراق توسط آمریکا و انگلیس ایجاد برخی پایگاههای نظامی آمریکا در آسیای مرکزی و تقویت نفوذ آمریکا در قفقاز و همراهی اکثریت قریب‌باتفاق کشورهای مشترک‌المنافع با آمریکا گردید تغییرات کلیدی و اساسی در معادلات منطقه‌ای و

بین‌المللی به ارمغان آورد و از همین رهگذر گووام با موقعیتی ضعیف مواجه گردید.

- پیروزی ورونین رهبر حزب کمونیست ملداوی و تکیه وی بر مسند ریاست جمهوری این کشور، با توجه به نگاه وی در سیاست خارجی، سبب کاهش علاقمندی ملداوی در همکاری نزدیکتر با اتحادیه گووام که نهادی واگرایانه از مسکو و سازمان اتحادیه کشورهای مشترک‌المنافع بود و همگرایی با نهادها و ساز و کارهای غربی را پی‌گیری می‌نماید، گردید.

- نزدیک‌تر شدن مناسبات روسیه - آذربایجان و انعقاد قراردادهای همکاری نظامی میان این دو کشور، همکاری نزدیک با کو با مسکو در خصوص مسائل چین، دریای خزر، که تأثیر خاص خود را بر روند همگرایی آذربایجان با غرب برجای گذارد و همین روند سبب کاهش تحرک آذربایجان در گووام بعنوان یک اتحادیه واگرا از روسیه گردید.

- تضعیف موقعیت لتونید کوچما رئیس‌جمهور اوکراین و تیم طرفدار وی که موجب نزدیکی بیشتر نامبرده را به مسکو فراهم نمود و سبب کاهش تحرک اوکراین بعنوان یک عضو گووام در این اتحادیه گردید.

- تحت فشار قرار گرفتن گرجستان از سوی روسیه، موجب سردرگمی رهبران این کشور و عقب‌نشینی از پی‌گیری سریعتر واگرایی از روسیه گردید. روسیه با توجه به وابستگی گرجستان از حیث انرژی، خطوط مواصلاتی به روسیه و نقش روسیه در بحرانهای اوستیا و آبخازیا از اهرمهای مؤثر در جهت تعدیل رفتارهای واگرایانه تفلیس برخوردار بوده است.

- اعلام خروج از بکستان از گووام از ماه می ۲۰۰۲ و جذب این کشور از سوی سازمان همکاریهای شانگهای. از بکستان با عضویت در گووام بعنوان یک اتحادیه منطقه‌ای واگرا از روسیه و عضویت در سازمان همکاریهای شانگهای بعنوان نهادی منطقه‌ای که همگرا با روسیه می‌باشد، عملاً رفتاری متناقض در عرصه سیاست خارجی به معرض دید تحلیلگران مسائل منطقه‌ای گذاشته بود.

شرکت تنها دو رئیس‌جمهور از پنج رئیس‌جمهور در اجلاس سران گووام در تیرماه

اقتصادی

- عدم تحقق طرحهای مربوط به انتقال انرژی دریای خزر علیرغم کمکهای سیاسی - اقتصادی آمریکا از آن جمله عدم پیشرفت مطلوب پروژه احداث خط لوله باکو - تفلیس - جیهان - مشکلات موجود در تکمیل و بهره برداری خط لوله انتقال نفت ادسا - برودی - لهستان از قبیل: عدم احداث خط لوله در لهستان، تردید در میزان نفت انتقالی و عدم تشکیل کنسرسیوم بین المللی جهت تحویل نفت به خریداران اروپایی

- عملکرد اقتصادی ضعیف گووام و همچنین دورنگاه داشتن کشور ملداوی از مسیرهای احتمالی انتقال انرژی (۲۵)

نتیجه گیری

از علل و زمینه های تشکیل اتحادیه گووام و نشستهای برگزارشده، اسناد امضاشده، و تحولات مربوط به فعالیت های این اتحادیه و نگاههای درون داد و برون داد مربوط به این سازمان منطقه ای برمی آید که اتحادیه گووام، سازمانی منطقه ای برآمده از برخی نیازهای مشترک اعضای آن بوده که بیشتر از جنبه های امنیتی و اقتصادی آن ناشی می شود. اما به موازات نیازهای مشترک، فرآیندهای غیرمشترکی که مورد توجه اعضای این کشورهاست و اقداماتی که به لحاظ، نژادی و قومی، مذهبی، سرزمینی، سیاستهای داخلی و خارجی، بیشتر از نیازها و مواضع مشترک آنهاست، سبب گردیده است تا این اتحادیه از بدو تأسیس تاکنون، از کارنامه مورد انتظار اعضای آن برخوردار نباشد. اعلام تعلیق فعالیت های ازبکستان در گووام در خردادماه ۱۳۸۱ و انتقادات صریح رئیس جمهور ملداوی در جریان برگزاری اجلاس سران در سال ۱۳۸۱ نسبت به عملکرد اقتصادی ضعیف گووام و دورنگاه داشتن ملداوی از مسیرهای احتمالی انتقال انرژی و شرکت تنها دو رئیس جمهور در اجلاس سران در تیرماه ۱۳۸۲، جملگی حکایت از عدم رضایت اعضای گووام از عملکرد این اتحادیه می باشد. باینحال علیرغم اتخاذ چنین موضعی از سوی ازبکستان و ملداوی، امضای دو سند توسط ازبکستان در اجلاس سران و

امضای مجموع ۷ سند در اجلاس دوم سران گووام، بیانگر عدم ناامیدی این کشورها از استمرار فعالیتهای این اتحادیه و نوعی نگرش مثبت به آینده آن می‌باشد. آنچه بیش از دیگر عناصر در سرنوشت گووام، مؤثر است، رفتار بازیگران بزرگ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. گووام بعنوان یک سازمان واگرا از روسیه و اتحادیه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، ارتقای این اتحادیه و دیگر سازمانهای منطقه‌ای همگرا با روسیه، بدلیل وابستگی‌های خاص به روسیه، از ایفای نقش مستقل مطلوب عاجز است و آمریکا بعنوان حامی گووام و کشورهای واگرا از روسیه، از اهرمهای مؤثر ژئوپولیتیک، از قبیل پیوستگی سرزمینی، خطوط مواصلاتی، وابستگی این کشورها از حیث انرژی به روسیه، حضور اتباع این کشورها در روسیه و... همچون روسیه، برخوردار نیست و صرفاً براساس نقش جهانی خویش از توان تأثیرگذاری بر منطقه برخوردار است و در همین چارچوب بده بستانهای واشنگتن - مسکو، مانع از برآورده شدن انتظارات و آرزوهای کشورهای واگرا از روسیه توسط ایالات متحده آمریکا می‌شود. بنظر می‌رسد اتحادیه گووام باید با یک نگاه واقع‌بینانه از اوضاع پدیدار شده پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و ارزیابی دقیق از مؤلفه‌های مؤثر در سیاست خارجی در این دوره، و بازیهای موجود میان بازیگران ضمن تجدیدنظر در نگاه گذشته و ترسیم فرآیندها و اهداف واقع‌بینانه، زمینه استمرار فعالیتهای خود را بیش از پیش فراهم نماید. بدیهی است در این راستا توجه به عملکرد اقتصادی اعضا و ایجاد توازن در سیاست خارجی باید در اولویت برنامه‌های این اتحادیه قرار گیرد. لذا گووام باید با ماهیتی اقتصادی سیاسی فعالیتهای خویش را استمرار بخشد و آنرا پشتوانه‌ای برای مسائل امنیتی قرار دهد و شریک پذیر نمودن روسیه را جهت ارائه یک بازی مستقل مدنظر داشته باشد هرچند که چنین نگاهی با هدف واگرایانه تشکیل دهندگان گووام ناسازگاری دارد. اما گووام باید میان بازی کاملاً مستقل از روسیه که شاید در این مقطع ممکن نباشد و بازی نسبتاً مستقل که مسکو را مجبور به پذیرش برخی درخواستهای آنها نماید، دومی را برگزیند. زیرا که تلاشهای آمریکا در منطقه با سپری شدن زمان و دست‌یافتن به اهرمهای جدی و مؤثرتر از کارایی بیشتری برخوردار خواهد بود.

یادداشت‌ها

۱. در این نشست سران سازمان همکاری و امنیت اروپا (OSCE) حضور داشتند. سران گروام نیز در این نشست حضور داشتند.
۲. در این نشست ازبکستان آمادگی خود را برای عضویت در گروام اعلام نمود. گروام مخفف حرف اول کشورهای عضو این اتحادیه است. (GEORGIA-UKRAINE-UZBEKISTAN-AZERBAIJAN-MOLDOVA)
۳. کشورهای عضو گروام تصور مشترکی از تهدید امنیت ملی خود دارند. به تعبیر دیگر هیچکدام از آنها تصور نمی‌کنند تهدیدی خارج از درون مشترک‌المنافع و روسیه برای آنها وجود داشته باشند یا حداقل چنین تهدیدی را از ناحیه غرب احساس نمی‌کنند.
۴. پیمان امنیت دسته‌جمعی پس از فروپاشی شوروی سابق و انحلال پیمان ورشو در سال ۱۹۹۲ میان کشورهای روسیه، بلاروس، ارمنستان، آذربایجان، گرجستان، ازبکستان، تاجیکستان، قزاقستان و قرقیزستان بامضا رسید. سپس کشورهای آذربایجان، گرجستان و ازبکستان از آن خارج شدند. در اجلاس سران پیمان (۸۲/۲/۱۰) در دوشنبه این پیمان به سازمان تغییر نام داد و رحمان‌اف رئیس‌جمهور تاجیکستان برای مدت یکسال به ریاست سازمان مذکور برگزیده شد.
۵. ریچارد آرمیتاژ معاون وزیر امور خارجه آمریکا در تاریخ ۸۲/۴/۴ در واشنگتن در دیدار با سفرای کشورهای عضو گروام پیرامون طرح‌های چندجانبه مربوط به تحکیم امنیت منطقه‌ای و توسعه اقتصادی منطقه با آنها مذاکره نمود.
۶. استفن پایفر در تاریخ ۸۲/۴/۱۱ و قبل از برگزاری نشست سران گروام در مصاحبه با کانال تلویزیونی اوکراین نووی (novi-TV) گفته بود: امیدوارم اجلاس سران گروام در یالتا برای افزایش همکاری‌های میان اعضای اتحادیه و با آمریکا بسیار سودمند واقع شود. وی همچنین افزوده بود که ما انتظارات زیادی از این نشست داریم.
۷. بخشی از اظهارات زلنکو وزیر امور خارجه اوکراین در نشست وزرای امور خارجه کشورهای عضو

- گووام در باکو که در ۲ جولای ۲۰۰۲ برگزار شد.
۸. این نشست در تاریخ ۱۳۸۱/۴/۲۸ در هتل آریاندای شهر یالتا یکروز قبل از اجلاس سران گووام که در کاخ لیوادیای یالتا در ۱۳۸۱/۴/۲۹ برگزار شد، تشکیل یافته بود.
۹. گزارش ارسالی سفارت جمهوری اسلامی ایران - کیف درخصوص نشست مزبور.
۱۰. برگرفته از روزنامه گولوس اوکراین بتاريخ ۸۱/۳/۳۰ چاپ اوکراین - کیف.
۱۱. در اجلاس سران گووام که از تاریخ ۲۸ الی ۲۹ تیرماه ۱۳۸۱ در یالتای اوکراین برگزار شد ازبکستان در سطح سفیر شرکت نمود.
۱۲. این اظهارنظر در تاریخ ۸۲/۲/۱۵ در تاشکند صورت گرفته است.
۱۳. برگرفته از روزنامه دن (به معنی روز) چاپ اوکراین - کیف. تاریخ ۱۳۸۱/۴/۲۶.
۱۴. به نقل از خبرگزاری اینترفاکس، ۸۲/۴/۱۰.
۱۵. بیانیه فوق طی یادداشت شماره ۱۰-۹۸۰ مورخ ۵ جولای ۲۰۰۲ از وزارت امور خارجه جمهوری آذربایجان به سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو ارسال شده است. این یادداشت طی نامه شماره ۱/۱۱۶۶-۳۷۸ مورخ ۸۲/۴/۲۱ از سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو به اداره کل کشورهای مشترک‌المنافع وزارت امور خارجه ارسال شده است.
۱۶. از اظهارات ولایت قلی‌اف وزیر امور خارجه جمهوری آذربایجان در مصاحبه با رسانه‌های گروهی قبل از برگزاری نشست وزرای خارجه گووام در تفلیس، می ۲۰۰۲.
۱۷. از اظهارات دبیر شورای امنیت ملی گرجستان قبل از برگزاری نشست وزرای خارجه گووام در تفلیس، می ۲۰۰۲.
۱۸. به ترتیب آقایان ولایت قلی‌اف، منقار یشویلی، آناتولی زلنکو و نیکولایه دوداوا
۱۹. به ترتیب آقایان کوییش، چچلا شویلی، گاردنر، نوربرت جاستن، ویلیام تایلر
۲۰. این دفتر در تاریخ ۱۳۸۱/۴/۲۵ طی مراسمی با حضور وزیر امور خارجه اوکراین و سفرای کشورهای عضو گووام در کی‌یف افتتاح شد.
۲۱. این اجلاس پیشتر قرار بود در تفلیس برگزار شود اما به دلیل شرایط خاص گرجستان، اوکراین اعلام

آمادگی نمود میزبان مجدد اجلاس شود.

۲۲. ردیفهای ۲ و ۵ اسناد مذکور.

۲۳. هرچند روسیه در سیاست خارجی خود علیرغم مواجهه با برخی تضادها و رقابت‌ها با آمریکا و مجموعه غرب همواره در راستای تبدیل حوزه‌های رقابت به همکاری تلاش نموده است بنظر می‌رسد مسکو از این طریق قصد دارد شریک‌پذیری خود را با آمریکا و اروپا ابراز دارد تا مانع از نزدیکی استراتژیک کشورها ی واگرای از سازمان مشترک‌المنافع گردد

۲۴. اجلاس سران گوام با حضور رؤسای جمهور اوکراین، نخست‌وزیر آذربایجان، مشاور ریاست جمهوری ازبکستان و معاون وزیر امور خارجه منداوی در ۱۳ تیر ۱۳۸۲ در یالتای اوکراین برگزار شد. ازبکستان در شرایطی در نشست سران گوام در این سطح شرکت نمود که از خرداد ۸۲ اعلام نموده بود فعالیت‌های خود را در گووام به حالت تعلیق درمی‌آورد. مشاور رئیس‌جمهور ازبکستان ۷ سند همکاریهای گووام در اجلاس سران را امضاء نمود.

۲۵. ورونین رئیس‌جمهور ملداوی در اجلاس سران گووام که تیرماه ۱۳۸۱ در یالتای اوکراین برگزار شده بود انتقادات صریحی در این خصوص نمود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی